

Εθνική Αρχή
Ανώτατης Εκπαίδευσης
Hellenic Authority
for Higher Education

Οι θεμελιώδεις αξίες που
διέπουν τη λειτουργία των
πανεπιστημίων στον ΕΧΑΕ

Τάσεις και Προκλήσεις για την ελληνική
άνωτατη εκπαίδευση

Κείμενο Εργασίας

© ΕΘΑΑΕ, 2023

Το παρόν έργο αδειοδοτείται υπό τους όρους της άδειας Creative Commons Αναφορά Δημιουργού – Μη εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγα Έργα 4.0.

Για να δείτε αντίγραφο της άδειας αυτής επισκεφτείτε τον ιστότοπο <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>

ΕΘΝΙΚΗ ΑΡΧΗ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Αριστείδου 1 & Ευριπίδου 2 - 105 59 Αθήνα

1ος - 4ος όροφος

T: +30 210 9220944 – W: www.ethaae.gr – E: secretariat@ethaae.gr

Συντελεστές

Συγγραφική Ομάδα

Δρ Χριστίνα Μπέστα, Γενική Διευθύντρια

Δρ Λουκάς Ν. Άννινος, Εξωτερικός Συνεργάτης

Ομάδα Γλωσσικής και Τεχνικής επιμέλειας

Γεωργία Κωστοπούλου, ΜΑ, Προϊσταμένη Τμήματος Γραμματειακής Υποστήριξης και Επικοινωνίας

Δρ Νικόλαος Γεωργιάδης, Προϊστάμενος Διεύθυνσης Πληροφοριακών Συστημάτων και Τεκμηρίωσης

Προτεινόμενος τρόπος αναφοράς:

Μπέστα, Χ., & Άννινος, Λ.Ν. (2023). Οι θεμελιώδεις αξίες που διέπουν τη λειτουργία των πανεπιστημίων στον ΕΧΑΕ – Τάσεις και Προκλήσεις για την ελληνική ανώτατη εκπαίδευση (Κείμενο Εργασίας). Εθνική Αρχή Ανώτατης Εκπαίδευσης. Αθήνα.

Το κείμενο εργασίας είναι διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση: www.ethaae.gr

Οι θεμελιώδεις αξίες που διέπουν τη λειτουργία των πανεπιστημίων στον ΕΧΑΕ

Οι Υπουργοί Παιδείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά την υπογραφή της διακήρυξης της Μπολόνια τον Ιούνιο του 1999, δήλωσαν τη δέσμευσή τους στις αξίες της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της ιδρυματικής αυτονομίας. Η δέσμευσή τους αυτή επικυρώθηκε σε επόμενα κοινά ανακοινωθέντα, σε συνδυασμό με την υπόσχεσή τους για μεταρρυθμίσεις στα συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης των χωρών τους. Γνώμονας των μεταρρυθμίσεων ήταν οι αξίες αυτές, καθώς επίσης και η συμμετοχή των φοιτητών και του προσωπικού στη διακυβέρνηση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης και η δημόσια ευθύνη για την ανώτατη εκπαίδευση. Παρόλο που διαχρονικά έχουν αναγνωριστεί και άλλες αξίες ως εξίσου σημαντικές για την ανώτατη εκπαίδευση, όπως είναι η ισότιμη πρόσβαση, οι τέσσερις προαναφερθείσες αξίες, αποκαλούμενες και θεμελιώδεις αξίες αποτελούν τους βασικούς πυλώνες του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (Σχήμα 1).

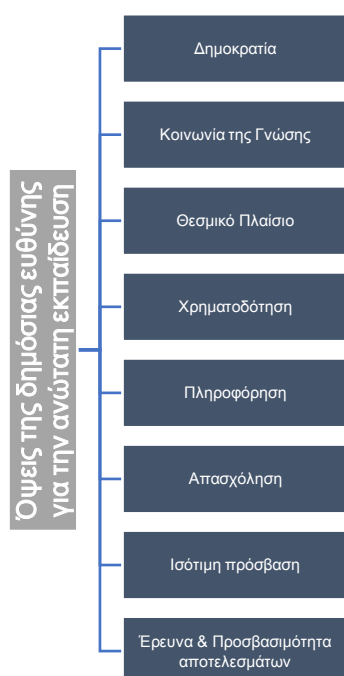
Σχήμα 1. Οι θεμελιώδεις αξίες

Ιδιαίτερη μνεία για τις θεμελιώδεις αξίες και για την ανάγκη εστίασης σε αυτές γίνεται στο Ανακοινωθέν της Ρώμης του 2020, ωστόσο η υιοθέτησή τους από τις διάφορες χώρες δεν είναι αυτονόητη ή χωρίς δυσκολίες. Μολονότι οι θεμελιώδεις αξίες θεωρούνται προϋποθέσεις για την ποιότητα στη μάθηση, τη διδασκαλία και την έρευνα, καθώς επίσης και την ανάπτυξη δημοκρατικών κοινωνιών, σε διάφορες χώρες ανεξάρτητα από το επίπεδο ανάπτυξής τους, έχουν διαπιστωθεί εμπόδια ή περιπτώσεις καταστρατήγησής τους. Έτσι, τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι θεμελιώδεις αξίες συνιστούν αντικείμενο μελέτης από ομάδες εργασίας που παρακολουθούν την πρόοδο εφαρμογής της διαδικασίας της Μπολόνια και την ανάπτυξη κριτηρίων και δεικτών μέτρησης των αξιών αυτών. Βεβαίως, το πρώτο βήμα για την πραγμάτωση των αξιών αυτών είναι η διασφάλιση μιας κοινής αντίληψης για το νόημα και τις απαιτήσεις τους.

A. Η Ανώτατη Εκπαίδευση ως Δημόσιο Αγαθό – Η ευθύνη του κράτους

Η ανώτατη εκπαίδευση θεωρείται δημόσιο αγαθό. Αυτή η βασική παραδοχή των Υπουργών Παιδείας κατά τη διαμόρφωση της Διακήρυξης της Μπολόνια (1999), μεταφράστηκε σε ρητή δήλωσή τους στο ανακοινωθέν της Πράγας (2001), ως εξής: «Η ιδέα ότι η ανώτατη εκπαίδευση θα πρέπει να θεωρείται δημόσιο αγαθό είναι και θα παραμείνει ευθύνη του Κράτους». Συγκεκριμένα, δήλωσαν ότι το Κράτος έχει την ευθύνη για την οργάνωση και λειτουργία των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, με στόχο την προετοιμασία των νέων γενιών για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και την ανάληψη ενεργού ρόλου σε μια δημοκρατική κοινωνία και παράλληλα, την παραγωγή νέας γνώσης μέσω της έρευνας.

Τα κράτη της Ευρώπης υποστηρίζουν και προωθούν εντατικά τις θεμελιώδεις αξίες μολονότι ο μετασχηματισμός των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης έχει συμβάλει στην εμφάνιση διαφόρων προκλήσεων, όπως είναι η επαρκής κρατική χρηματοδότηση για την υποστήριξη της ανταγωνιστικότητας των ιδρυμάτων, η εμφάνιση ιδιωτικών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, η ανάπτυξη νέων τύπων παροχής εκπαίδευσης κ.λπ.

Η δημόσια ευθύνη του κράτους μπορεί να διακριθεί σε τρία βασικά πλαίσια τα οποία ουσιαστικά ρυθμίζουν τη σχέση του με την ανώτατη εκπαίδευση¹:

1. Το θεσμικό και οικονομικό πλαίσιο (νομοθεσία, χρηματοδότηση, επενδύσεις)
2. Το πλαίσιο συμμετοχής (τομείς δημόσιας ευθύνης και βαθμός συμμετοχής του κράτους)
3. Το λειτουργικό πλαίσιο (πρόσβαση, ποσοτική και ποιοτική επάρκεια αποφοίτων, διασφάλιση ποιότητας, έρευνα και ηθική της έρευνας).

Σχήμα 2. Όψεις της δημόσιας ευθύνης για την ανώτατη εκπαίδευση

Πιο αναλυτικά, η δημόσια ευθύνη για την ανώτατη εκπαίδευση μεταφράζεται πρωτίστως στην ανάπτυξη κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, πολιτικών λειτουργίας της και χρηματοδότησης προκειμένου τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης να είναι σε θέση να εκπληρώνουν την αποστολή τους ως προς τους φοιτητές τους, την αγορά εργασίας και την κοινωνία. Το θεσμικό πλαίσιο ορίζει τον τρόπο εισαγωγής των φοιτητών στα πανεπιστήμια, της οργάνωσης και διακυβέρνησης των ιδρυμάτων, της χρηματοδότησης, της κατανομής θέσεων, της επιλογής και εξέλιξης του ακαδημαϊκού προσωπικού, της ασφάλειας των φοιτητών και του προσωπικού κ.λπ. Παράλληλα είναι δυνατό να υποστηρίξει την διαμόρφωση πολιτικών μη διακρίσεων, μέριμνας αδύναμων οικονομικά φοιτητών και γενικά

¹ Egron-Polak, E. (2005). The public responsibility for higher education and research – Conclusions and suggestions. In Weber, L., & Bergan, S. (2005). *The public responsibility for higher education and research*. Council of Europe Publishing, σ. 221-233.

θεμάτων σχετικών με τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών στην ανώτατη εκπαίδευση. Το σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η περίπτωση νορβηγικών πανεπιστημίων τα οποία είχαν θεσπίσει πολιτικές που προωθούσαν την κάλυψη ακαδημαϊκών θέσεων από γυναίκες. Ωστόσο, λόγω των προβλέψεων για μη διακρίσεις στον ΕΧΑΕ οι πολιτικές αυτές αποσύρθηκαν.

Επίσης, το κράτος είναι υπεύθυνο να προσδιορίζει τους τομείς της ανώτατης εκπαίδευσης στους οποίους θα έχει άμεση, έμμεση ή καμία παρέμβαση.

Το κράτος είναι ακόμη επιφορτισμένο με την ευθύνη για τη σύνδεση της ανώτατης εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και αυτό είναι εμφανές αν εξετάσει κανείς τη δέσμευση των Υπουργών Παιδείας στη διαμόρφωση ενός κοινού πλαισίου προσόντων και την εστίαση στα αποτελέσματα της εκπαίδευσης, τις πρωτοβουλίες για την ευελιξία και την κινητικότητα εντός και μεταξύ διαφορετικών συστημάτων εκπαίδευσης.

Επιπλέον, το κράτος οφείλει να διασφαλίζει την έγκυρη πληροφόρηση προς φοιτητές, εργοδότες και λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη, σχετικά με τα προγράμματα σπουδών, τα αποκτώμενα προσόντα και τα μαθησιακά αποτελέσματα των ΠΣ (από την πλευρά των ιδρυμάτων). Η διασφάλιση ποιότητας είναι επίσης μέρος του λειτουργικού πλαισίου, όπως αυτή μπορεί να υλοποιείται σε κάθε χώρα και αποτελεί βασικό κομμάτι της δημόσιας ευθύνης για την ανώτατη εκπαίδευση. Αν και υπάρχει συναίνεση για την αξιολόγηση και τη σημασία της διασφάλισης ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση, όταν αυτή συνδέεται με τη χρηματοδότηση προκύπτουν ζητήματα και ερωτήματα όπως το αν έχει νόημα να συνεχίσει να χρηματοδοτείται μια ακαδημαϊκή μονάδα σε περίπτωση που αυτή παρέχει εκπαιδευτικές υπηρεσίες χαμηλής ποιότητας. Το θέμα αυτό καθίσταται πιο σύνθετο αν σκεφτεί κανείς τη διασυνοριακή εκπαίδευση, τις διεθνείς συμμαχίες των πανεπιστημίων και την εμπλοκή και άλλων (επαγγελματικών φορέων) στην παροχή της εκπαίδευσης.

B. Ακαδημαϊκή Ελευθερία – Ιδρυματική Αυτονομία

Η ελευθερία είναι όρος συνυφασμένος με τη φιλοσοφική σκέψη, την επιστημονική επιδίωξη ή την καλλιτεχνική δημιουργία. Πρόκειται για ένα υπέρτατο ιδανικό, δικαίωμα και ευθύνη κάθε ανθρώπου, κοινωνίας και έκφρασης πολιτισμού. Η ελευθερία αναδείχθηκε στις πρώιμες μελέτες για την ανώτατη εκπαίδευση (όπως από τους John Henry Newman, Wilhelm Von Humboldt), ως προϋπόθεση για την ανάπτυξη ανεξάρτητων ατόμων/πολιτών σε ένα ακαδημαϊκό περιβάλλον που αναγνωρίζει και σέβεται την ελευθερία στη διδασκαλία και την έρευνα, και οικονομίων, στις οποίες υπάρχει δυνατότητα για την άνθιση οποιασδήποτε ανθρώπινης δραστηριότητας.

Οι δύο συνιστώσες της ακαδημαϊκής ελευθερίας, ήτοι η ελευθερία στη μετάδοση της γνώσης / διδασκαλία (Lehrfreiheit) και η ελευθερία στην αναζήτηση της γνώσης / μάθηση (Lernfreiheit), εφαρμόστηκαν στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου (1810) και σταδιακά μεταλαμπαδεύτηκαν στα αμερικανικά πανεπιστήμια, αρχικά με τη Διακήρυξη των Αρχών του 1915 της Αμερικανικής Ένωσης Καθηγητών Πανεπιστημίου (AAUP) και στη συνέχεια με την επαναδιατύπωσή της ως Διακήρυξη των Αρχών της Ακαδημαϊκής Ελευθερίας και Ακαδημαϊκής Μονιμότητας του 1940. Αυτές οι συνιστώσες συμπληρώθηκαν από μια τρίτη, την ελεύθερη έκφραση έξω από τον ακαδημαϊκό χώρο και εν τέλει αναδείχθηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο ως οι ουσιαστικοί πυλώνες της σύγχρονης ανώτατης εκπαίδευσης. Κατά τον Albert Einstein, η ακαδημαϊκή ελευθερία αποτελεί δικαίωμα αναζήτησης και

επικοινωνήσης της αλήθειας, μέσα από τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνας και τη διδασκαλία. Ταυτόχρονα αποτελεί και καθήκον ώστε κανείς να μην αποσιωπά αυτό που έχει αναγνωρίσει πως είναι αληθινό. Θεωρεί ακόμη ότι ο οποιοσδήποτε περιορισμός της ακαδημαϊκής ελευθερίας εμποδίζει τη διάχυση της γνώσης και περιορίζει την ορθή κρίση και δράση.

Πλέον η ακαδημαϊκή ελευθερία προεκτείνεται και σε επίπεδο λειτουργίας του ιδρύματος και αναγνωρίζεται, μέσα από διακηρύξεις, ως ιδρυματική αυτονομία, ως ένας σημαντικός παράγοντας για την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος μέσω της δημιουργίας και της διασφάλισης ενός ακαδημαϊκού περιβάλλοντος που προάγει την έρευνα και την επιστημονική αριστεία. Αναμφίβολα η επίτευξη αυτού του τελικού αποτελέσματος βασίζεται και στην ύπαρξη κατάλληλων συστημάτων διακυβέρνησης (εξωτερικής και εσωτερικής) επικουρούμενης από σύγχρονα συστήματα διοίκησης.

Σε προηγούμενες ετήσιες εκθέσεις της, η Αρχή είχε ασχοληθεί με το θέμα της αυτονομίας και της διακυβέρνησης στα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης και, μεταξύ άλλων, τόνιζε τη σημασία της μη παρέμβασης των κυβερνήσεων στη λειτουργία τους, και τις θετικές της επιπτώσεις στην εκπλήρωση των κριτηρίων ποιότητας, την επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων στις διεθνείς κατατάξεις και την προσέλκυση πόρων². Η ιδρυματική αυτονομία περιλαμβάνει τις εξής τέσσερις (4) διαστάσεις (Σχήμα 3):

1. Την *οργανωσιακή αυτονομία*, η οποία αναφέρεται σε θέματα δομής, διοίκησης, ηγεσίας και διακυβέρνησης των ιδρυμάτων.
2. Την *οικονομική αυτονομία*, η οποία αφορά στη δυνατότητα του ιδρύματος να βρίσκει πόρους, να δημιουργεί ίδιες υποδομές, να δανείζεται κεφάλαια και να ορίζει δίδακτρα.
3. Την *ακαδημαϊκή αυτονομία*, η οποία αναφέρεται στην ικανότητα του ιδρύματος να αποφασίζει το ίδιο για θέματα σπουδών, για το πλήθος φοιτητών και την επιλογή τους, καθώς και για τη δομή και το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών.
4. Την *αυτονομία στελέχωσης*, η οποία αναφέρεται στην ικανότητα του ιδρύματος να προσλαμβάνει, να εξελίσσει και να αναπτύσσει το ακαδημαϊκό και διοικητικό του προσωπικό.

Σχήμα 3. Οι διαστάσεις της ιδρυματικής αυτονομίας κατά την ΕΥΑ

² ΑΔΙΠ (2017). Ετήσια έκθεση για την ποιότητα της ανώτατης εκπαίδευσης 2016, Αθήνα. Διαθέσιμο εδώ https://www.ethaae.gr/images/articles/ektheseis-poiotitas/119-hga_report2016.pdf

Στις εκθέσεις αυτές, είχε αποτυπωθεί επίσης η θέση της Ελλάδας (με τα διαθέσιμα δεδομένα του 2010). Τότε, η Ελλάδα κατατασσόταν στις τελευταίες θέσεις σε όλες τις διαστάσεις της αυτονομίας: α) 26^η στην οργανωσιακή, β) 26^η στην οικονομική, γ) 27^η στην ακαδημαϊκή και δ) 28^η στα θέματα προσωπικού. Το 2023 η Ελλάδα εμφανίζεται να έχει σημειώσει μικρή πρόοδο ως προς την οργανωσιακή και την ακαδημαϊκή αυτονομία. Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τις επιδόσεις του ελληνικού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης ως προς την ιδρυματική αυτονομία σε σχέση με αυτές άλλων ευρωπαϊκών συστημάτων³.

---

³ European University Association (2023). University autonomy in Europe IV - *The Scorecard 2023*. <https://eua.eu/resources/publications/1061:university-autonomy-in-europe-iv-the-scorecard-2023.html>

Πίνακας 1. Επιδόσεις ευρωπαϊκών συστημάτων ανά διάσταση ιδρυματικής αυτονομίας

Σύστημα	Οργανωσιακή Αυτονομία	Οικονομική Αυτονομία	Αυτονομία Στελέχωσης	Ακαδημαϊκή Αυτονομία
Αγγλία (ΗΒ)	100%	89%	96%	89%
Αυστρία	78%	59%	79%	85%
Βαλλονία (Βέλγιο)	90%	54%	49%	26%
Βόρεια Ρηνανία - Βεστφαλία (Γερμανία)	68%	43%	63%	88%
Βραδεμβούργο (Γερμανία)	58%	44%	58%	87%
Γαλλία	57%	44%	44%	42%
Γεωργία	66%	71%	96%	48%
Δανία	87%	69%	86%	72%
Ελβετία	55%	72%	91%	72%
Ελλάδα	51%	31%	19%	33%
Εσθονία	73%	77%	100%	95%
Έσση (Γερμανία)	77%	35%	63%	88%
Ιρλανδία	76%	63%	58%	89%
Ισλανδία	45%	60%	68%	80%
Ισπανία	55%	55%	50%	57%
Ιταλία	65%	70%	49%	56%
Κροατία	62%	46%	12%	46%
Κύπρος	54%	23%	39%	42%
Λετονία	69%	90%	89%	55%
Λιθουανία	88%	61%	83%	53%
Λουξεμβούργο	56%	75%	96%	89%
Νορβηγία	78%	35%	63%	83%
Ολλανδία	83%	66%	92%	46%
Πολωνία	71%	60%	97%	68%
Πορτογαλία	80%	70%	62%	54%
Ρουμανία	54%	75%	84%	61%
Σερβία	56%	40%	39%	49%
Σκωτία (ΗΒ)	100%	80%	96%	89%
Σλοβακία	57%	68%	69%	56%
Σλοβενία	59%	66%	48%	47%
Σουηδία	59%	56%	97%	67%
Τουρκία	39%	37%	56%	46%
Τσεχία	54%	69%	98%	72%
Φινλανδία	93%	67%	92%	90%
Φλαμανδία (Βέλγιο)	70%	74%	76%	53%

Η Ελλάδα κατατάσσεται 33η σε σύνολο 35 συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης ως προς την οργανωσιακή αυτονομία πάνω από την Ισλανδία (34η) και την Τουρκία (35η). Τα συστήματα με τη μεγαλύτερη οργανωσιακή αυτονομία είναι αυτά της Αγγλίας και της Σκωτίας, της Φινλανδίας (2η), της Βαλλονίας, της Λιθουανίας, της Δανίας και της Ολλανδίας. Οι επιδόσεις κάθε χώρας προκύπτουν από τη βαθμολογία σε επιμέρους κριτήρια της οργανωσιακής, της οικονομικής και της ακαδημαϊκής αυτονομίας και της αυτονομίας στελέχωσης. Τα κριτήρια αυτά παρουσιάζονται ακολούθως (Πίνακας 2):

Πίνακας 2. Κριτήρια ανά είδος αυτονομίας

Οργανωσιακή αυτονομία	Οικονομική αυτονομία
1. Επιλογή Πρύτανη	1. Εσωτερική κατανομή χρηματοδότησης
2. Προσόντα Πρύτανη	2. Δυνατότητα διατήρησης πλεονάσματος από τη δημόσια χρηματοδότηση
3. Θητεία Πρύτανη	3. Δυνατότητα λήψης δανείου
4. Τερματισμός θητείας	4. Ιδιοκτησία κτηρίων πανεπιστημίου
5. Δυνατότητα καθορισμού εσωτερικής ακαδημαϊκής δομής	5. Δυνατότητα πώλησης ακίνητης περιουσίας
6. Δυνατότητα δημιουργίας νομικών οντοτήτων	6. Θέσπιση διδάκτρων σε προπτυχιακό επίπεδο για ημεδαπούς φοιτητές και φοιτητές ΕΕ
7. Εξωτερικά μέλη οργάνων διακυβέρνησης	7. Θέσπιση διδάκτρων σε μεταπτυχιακό επίπεδο για ημεδαπούς φοιτητές και φοιτητές ΕΕ
	8. Θέσπιση διδάκτρων για διεθνείς φοιτητές
Αυτονομία στελέχωσης	Ακαδημαϊκή αυτονομία
1. Πρόσληψη προσωπικού	1. Πλήθος φοιτητών
2. Μισθοί προσωπικού	2. Κριτήρια εισαγωγής φοιτητών (προπτυχιακό επίπεδο)
3. Τερματισμός θητείας προσωπικού	3. Κριτήρια εισαγωγής φοιτητών (μεταπτυχιακό επίπεδο)
4. Εξέλιξη προσωπικού	4. Εισαγωγή νέων προγραμμάτων σπουδών (προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο)
	5. Δυνατότητα επιλογής γλώσσας διδασκαλίας σε προπτυχιακό επίπεδο
	6. Δυνατότητα επιλογής γλώσσας διδασκαλίας σε μεταπτυχιακό επίπεδο
	7. Δυνατότητα επιλογής φορέων διασφάλισης ποιότητας

Η αυτονομία των ιδρυμάτων σχετίζεται με την ακαδημαϊκή ελευθερία, η οποία πλέον αποτυπώνεται με τον δείκτη ακαδημαϊκής ελευθερίας (Academic Freedom Index - AFI)⁴. Ο δείκτης αποσκοπεί στην πληροφόρηση των ενδιαφερομένων μερών, στον καθορισμό προτύπων σύγκρισης, στην πρόκληση διαλόγου σε θέματα διακυβέρνησης και πολιτικής στην ανώτατη εκπαίδευση, στην κριτική αναθεώρηση των συστημάτων κατάταξης και την αναγνώριση της ακαδημαϊκής ελευθερίας ως κριτηρίου ποιότητας και φήμης, στη διευκόλυνση της έρευνας για το θέμα της ακαδημαϊκής ελευθερίας και εν τέλει στην ενίσχυσή της.

Ειδικότερα, ο εν λόγω σύνθετος δείκτης ακαδημαϊκής ελευθερίας αποτελείται από τους εξής πέντε επιμέρους δείκτες που εμπεριέχουν βασικά στοιχεία της λεγόμενης *de facto* ακαδημαϊκής ελευθερίας:

1. Ελευθερία στη διδασκαλία και την έρευνα
2. Ελευθερία στη διακίνηση και διάχυση ιδεών
3. Ιδρυματική αυτονομία

⁴ Kinzelbach, K., Saliba, I., Spannagel, J., and Quinn, R. (2021) *Free universities: Putting the Academic Freedom Index into action*, GPPI – Scholars at Risk Network [31/03/2021]. Διαθέσιμο εδώ <https://www.gppi.net/2021/03/11/free-universities>
Ο δείκτης αυτός είναι αποτέλεσμα συνεργασίας μεταξύ ερευνητών στο Πανεπιστήμιο Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg (FAU), το V DEM Institute, το δίκτυο Scholars at Risk, το Global Public Policy Institute (GPPI) και ακόμη περίπου 2.000 ειδικών εμπειρογνομόνων ανά χώρα σε όλον τον κόσμο. Τα αποτελέσματα προκύπτουν με βάση τις αξιολογήσεις των ειδικών εμπειρογνομόνων, δεδομένα τα οποία συλλέγονται και υφίστανται επεξεργασία από το Ινστιτούτο V DEM.

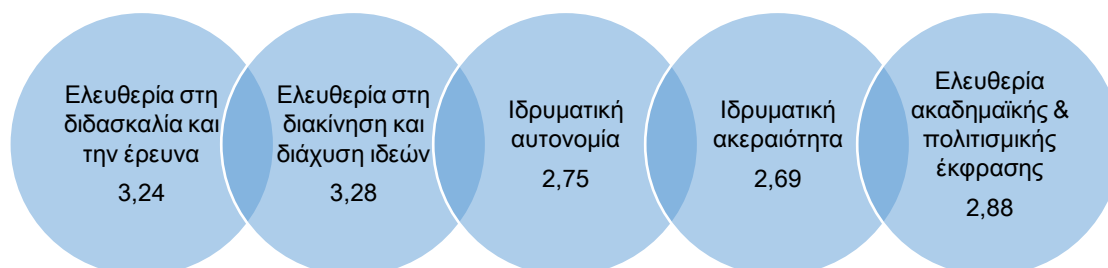
4. Ιδρυματική ακεραιότητα
5. Ελευθερία ακαδημαϊκής και πολιτισμικής έκφρασης

Ο δείκτης συμπληρώνεται από επιπρόσθετους δείκτες που αφορούν τις *de jure* δεσμεύσεις στην ακαδημαϊκή ελευθερία:

1. Συνταγματική κατοχύρωση
2. Υπογραφή της Διεθνούς Συνθήκης για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)⁵
3. Διαθεσιμότητα πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στη χώρα.

Τα αποτελέσματα για το επίπεδο ακαδημαϊκής ελευθερίας στον κόσμο για το 2023 (δεδομένα 2022) καταδεικνύουν τη συρρίκνωσή της σε συνολικά 22 χώρες, επηρεάζοντας περίπου 4 δισεκατομμύρια ανθρώπους. Η συρρίκνωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας καταγράφεται τόσο σε χώρες με ανεπτυγμένες δημοκρατίες, όσο και σε χώρες περισσότερο αυταρχικές. Βελτίωση του επιπέδου της ακαδημαϊκής ελευθερίας παρατηρείται μόνο σε πέντε (5) μικρές χώρες, ενώ στην πλειονότητα των χωρών η ακαδημαϊκή ελευθερία παραμένει σταθερή. Για τον μέσο πολίτη του κόσμου το επίπεδο ακαδημαϊκής ελευθερίας είναι το ίδιο, όπως πριν από 40 χρόνια⁶.

Στην Ελλάδα, για το 2022 ο δείκτης ακαδημαϊκής ελευθερίας ήταν 0,77 (με βέλτιστη επίδοση το 1), γεγονός που κατατάσσει τη χώρα μας στο top 40-50% των αξιολογούμενων χωρών⁷. Στην ομάδα αυτή περιλαμβάνονται χώρες, όπως η Κένυα και η Γκάνα (0,78), η Νότια Αφρική (0,79) αλλά και οι ΗΠΑ (0,79). Ειδικότερα, η βαθμολογία της Ελλάδας στους πέντε πυλώνες του δείκτη ακαδημαϊκής ελευθερίας παρουσιάζεται στο Σχήμα 4:

Σχήμα 4. Η βαθμολογία της Ελλάδας ως προς τις συνιστώσες του δείκτη ακαδημαϊκής ελευθερίας

Σε σχετική έκθεση⁸ τονίζεται η σημασία της αξιοποίησης των δεδομένων του δείκτη AFI σε διάφορα επίπεδα (π.χ. διεθνές, εθνικό, ιδρυματικό) για τη λήψη αποφάσεων που σχετίζονται με ενέργειες/σχέδια δράσης αντιμετώπισης χαμηλής επίδοσης, ανάδειξης περιπτώσεων παραβίασης της ακαδημαϊκής ελευθερίας, διαμόρφωσης πολιτικής, σύναψης συνεργασιών σε εκπαιδευτικό και ερευνητικό επίπεδο, καλύτερης αποτύπωσης της συνολικής απόδοσης

⁵ Η Συνθήκη έχει υπογραφεί από την Ελλάδα στις 16 Μαΐου 1985.

⁶ <https://www.fau.eu/2023/03/02/news/research/academic-freedom-deteriorates-in-22-countries/>

⁷ <https://academic-freedom-index.net/>

⁸ Kinzelbach, K., Saliba, I., Spannagel, J., and Quinn, R. (2021) *Free universities: Putting the Academic Freedom Index into action*, GPPI – Scholars at Risk Network [13/03/2023]. Διαθέσιμο εδώ <https://www.gppi.net/2021/03/11/free-universities>

των ιδρυμάτων στα συστήματα κατάταξης, επιλογής χώρας και ιδρυμάτων για λόγους σπουδών/απασχόλησης.

Σύμφωνα με το Freedom House⁹, στον σχετικό δείκτη ακαδημαϊκής ελευθερίας, στον οποίο η Ελλάδα βαθμολογείται με το μέγιστο της βαθμολογίας (4/4) αναφέρεται πως δεν υπάρχουν σημαντικοί περιορισμοί ακαδημαϊκής ελευθερίας στην Ελλάδα και στο εκπαιδευτικό σύστημα δεν υπάρχουν φαινόμενα πολιτικής κατήχησης. Αναφέρεται, όμως, η νομική διάταξη για τις Ομάδες Προστασίας Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων (ΟΠΠΙ) και τις αντιδράσεις φοιτητών και διδασκόντων.

Στη σχέση ακαδημαϊκής ελευθερίας και ιδρυματικής αυτονομίας αναφέρεται πρόσφατο άρθρο της EUA (Ένωσης Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων), υπογραμμίζοντας αρχικά πως δεν υπάρχουν αλλαγές στο περιεχόμενο των όρων ή τις αρχές που διέπουν την ακαδημαϊκή ελευθερία και αυτονομία. Αυτό που έχει αλλάξει στα τελευταία 30 χρόνια είναι το περιβάλλον λειτουργίας των ιδρυμάτων, στο οποίο καταγράφονται με αυξανόμενη συχνότητα περιστατικά παραβίασης¹⁰. Το διεθνές δίκτυο ιδρυμάτων και ατόμων των οποίων η αποστολή είναι η προστασία των επιστημόνων και η προώθηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας *Scholars at Risk* για το 2022 καταγράφει οκτώ (8) περιστατικά βίας στα ελληνικά πανεπιστήμια. Ο παρακάτω πίνακας τα παρουσιάζει, παραθέτοντας τον σύνδεσμο για τη σχετική λεπτομερή αναφορά των συμβάντων.

Πίνακας 3. Καταγεγραμμένα περιστατικά βίας στα ελληνικά πανεπιστήμια - 2022 (SAR)¹¹

Ημερομηνία	Ίδρυμα	Αναφορά Συμβάντος
16/9/2022	ΑΠΘ	https://www.scholarsatrisk.org/report/2022-09-16-aristotle-university-of-thessaloniki/
16/9/2022	ΑΠΘ	https://www.scholarsatrisk.org/report/09-16-2022-aristotle-university-of-thessaloniki/
4/6/2022	ΠΑΔΑ	https://www.scholarsatrisk.org/report/2022-06-04-university-of-west-attica/
2/6/2022	ΑΠΘ	https://www.scholarsatrisk.org/report/2022-06-02-aristotle-university-of-thessaloniki/
1/6/2022	ΠΟΚΡΗ	https://www.scholarsatrisk.org/report/2022-06-01-technical-university-of-crete/
26/5/2022	ΑΠΘ	https://www.scholarsatrisk.org/report/2022-05-26-aristotle-university-of-thessaloniki/
10/5/2022	ΑΠΘ	https://www.scholarsatrisk.org/report/2022-05-10-aristotle-university-of-thessaloniki/
11/1/2022	ΟΠΑ	https://www.scholarsatrisk.org/report/2022-01-11-athens-university-of-economics-and-business/

Στην κοινή δήλωση της ALLEA (της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας των Ακαδημιών Επιστημών και Ανθρωπιστικών Επιστημών), της EUA και της Science Europe (του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου Οργανισμών που πραγματοποιούν ή/και χρηματοδοτούν την έρευνα) του 2019 αναφέρεται

⁹ Αμερικανική οργάνωση η οποία ασχολείται με την προώθηση της ελευθερίας και της δημοκρατίας στον κόσμο. Βαθμολογεί το επίπεδο ελευθερίας στον κόσμο (σε επίπεδο χωρών) με δείκτες πολιτικών δικαιωμάτων και πολιτικών ελευθεριών. <https://freedomhouse.org/country/greece/freedom-world/2022>

¹⁰ Steiner, M (2021) *Between fear and hope – academic freedom and university autonomy in Europe today*, European University Association [13/03/2023]. Διαθέσιμο εδώ <https://www.eua.eu/resources/expert-voices/216-between-fear-and-hope-%E2%80%93-academic-freedom-and-university-autonomy-in-europe-today.html>

¹¹ https://www.scholarsatrisk.org/academic-freedom-monitoring-project-index/?_snk_keyword=&taxes%5Bregions%5D%5Bgreece%5D=on&_snk_dt%5Bstart%5D=2022-01-01&_snk_dt%5Bend%5D=2022-12-31

πως η ακαδημαϊκή ελευθερία θα πρέπει να εφαρμόζεται σε κάθε πεδίο της ακαδημαϊκής δραστηριότητας¹².

Όλες οι χώρες στην Ευρώπη και πολλές σε διεθνές επίπεδο έχουν προβεί σε νομοθετική κατοχύρωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της ιδρυματικής αυτονομίας, κάτι που παρά τις διαφοροποιήσεις αποδεικνύει την κοινή δέσμευσή τους στην προστασία των αρχών αυτών. Καλούνται, λοιπόν, οι κυβερνήσεις και οι δημόσιες αρχές να προστατεύουν την ακαδημαϊκή ελευθερία και να διαφυλάττουν την αυτονομία των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης. Τα δε ιδρύματα καλούνται να διασφαλίζουν ότι τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας απολαμβάνουν την ακαδημαϊκή ελευθερία και να διαμορφώνουν την κατάλληλη κουλτούρα. Σε αυτήν την κοινή δήλωση αναφέρεται ακόμη πως η ακαδημαϊκή ελευθερία πρέπει να πλαισιώνεται από αυστηρά επιστημονικά και επαγγελματικά πρότυπα, σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων, ηθική συμπεριφορά και ευαισθητοποίηση σχετικά με τον αντίκτυπο της έρευνας στους ανθρώπους και στο περιβάλλον τους. Τα αυτόνομα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης και έρευνας πρέπει να είναι υπόλογα στις δικές τους κοινότητες, στους δημόσιους φορείς και στην κοινωνία. Οι κυβερνήσεις διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην προώθηση της ιδέας αυτής. Τέλος, αναφέρεται ότι η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ιδρυματική αυτονομία, σε συνδυασμό με αυτήν την αίσθηση σκοπού και ευθύνης, επιτρέπουν στα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης και έρευνας και στις κοινωνίες που υπηρετούν να αναπτύσσονται.

Σύμφωνα με τη διακήρυξη του Παγκόσμιου Φόρουμ για την Ακαδημαϊκή Ελευθερία, την Ιδρυματική Αυτονομία και το Μέλλον της Δημοκρατίας¹³ το 2019, η ανώτατη εκπαίδευση είναι σε θέση να εκπληρώσει την αποστολή της μόνο εάν τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας απολαμβάνουν ακαδημαϊκή ελευθερία και τα ιδρύματα είναι αυτόνομα. Είναι σημαντική η αναφορά του φόρουμ στην ευθύνη όλων (διδασκόντων, φοιτητών, ηγετών της ανώτατης εκπαίδευσης και δημοσίων αρχών) για την υποστήριξη των αξιών αυτών και την εφαρμογή τους, όπως και η αναγνώριση ότι η νομική διασφάλιση της αυτονομίας των ιδρυμάτων δεν συνεπάγεται αυτόματα την ακαδημαϊκή ελευθερία. Αυτή είναι μάλλον κυρίαρχο συστατικό κουλτούρας, η οποία αφενός μεν αναγνωρίζει και σέβεται τη διαφορετικότητα και την πρωτοτυπία σε όλες τις εκφάνσεις των ακαδημαϊκών λειτουργιών και αφετέρου υπογραμμίζει τη σημασία προσανατολισμού της έρευνας, της μάθησης και της διδασκαλίας σε επιστημονικά δεδομένα και της ελεύθερης ερμηνείας τους από διαφορετικές οπτικές πλευρές. Είναι, λοιπόν, ευθύνη των αρχών και των διοικούντων του συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης κάθε χώρας να διασφαλίζει το πλαίσιο για την ακαδημαϊκή ελευθερία και την ιδρυματική αυτονομία, τους κανόνες αλλά και τους μηχανισμούς παρακολούθησης. Η αυτονομία των πανεπιστημίων, η ελευθερία στη διδασκαλία και την έρευνα και η ευθύνη των κυβερνήσεων και των πανεπιστημίων για τη διασφάλισή της περιλαμβάνονται και στις θεμελιώδεις αρχές της Magna Charta Universitatum¹⁴.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης σε ψήφισμά του, λαμβάνοντας υπόψη την κατάταξη ορισμένων χωρών μελών του σύμφωνα με τον δείκτη ακαδημαϊκής ελευθερίας (AFI) επισημαίνει την

¹² EUA, ALLEA and Science Europe join forces on academic freedom and autonomy [02/03/2023]. Διαθέσιμο εδώ <https://eua.eu/resources/news/297-eua,-allea-and-science-europe-join-forces-on-academic-freedom-and-autonomy.html>

¹³ Το Παγκόσμιο Φόρουμ για την Ακαδημαϊκή Ελευθερία, την Ιδρυματική Αυτονομία και το Μέλλον της Δημοκρατίας πραγματοποιήθηκε στα κεντρικά γραφεία του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Στρασβούργο στις 20 - 21 Ιουνίου 2019 και συνδιοργανώθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης, τη διεθνή κοινοπραξία για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, την ευθύνη των πολιτών και τη δημοκρατία, την Οργάνωση των Αμερικανικών Κρατών (OAS), το Παρατηρητήριο Magna Charta και τη Διεθνή Ένωση των Πανεπιστημίων.

¹⁴ https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu-1988/mc_greek_mod.pdf/@download/file/mc_greek_mod.pdf

ανάγκη διαμόρφωσης ενός πλαισίου για την παρακολούθηση του επιπέδου ακαδημαϊκής ελευθερίας και ανάπτυξης μηχανισμών προστασίας, υποστήριξης και αξιολόγησης της ακαδημαϊκής ελευθερίας στην Ευρώπη.

Διαπιστώνει, ακόμη, ότι μετά από σχεδόν δύο δεκαετίες συζητήσεων για την ακαδημαϊκή ελευθερία δεν υπάρχει ένα διεθνώς κοινά αποδεκτό πλαίσιο και καλωσορίζει τον κοινό ορισμό της Συνόδου των Ευρωπαίων Υπουργών του ΕΧΑΕ στις 19/11/2020 και τον σχεδιασμό κριτηρίων αναφοράς για τη συστηματική παρακολούθηση και αξιολόγηση της κατάστασης. Αναφέρει ακόμη την ευθύνη των δημοσίων αρχών των χωρών να προστατεύουν την ακαδημαϊκή ελευθερία και την ιδρυματική αυτονομία και την ανάγκη συλλογής και αξιολόγησης σχετικών δεδομένων προκειμένου να καταγράφονται οι οποιεσδήποτε παραβιάσεις και να επιβάλλονται κυρώσεις.

Σημειώνεται, ακόμη, ότι οι δυο αυτές παράμετροι (ακαδημαϊκή ελευθερία και ιδρυματική αυτονομία) δεν λαμβάνονται υπόψη από τα συστήματα κατάταξης με αποτέλεσμα ιδρύματα σε χώρες με χαμηλή επίδοση στον δείκτη AFI να εμφανίζονται ως άριστα.

Η Συνέλευση του Συμβουλίου, μεταξύ άλλων, καλεί τις κυβερνήσεις των κρατών μελών να διασφαλίσουν ότι η προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της αυτονομίας των ιδρυμάτων τους κατοχυρώνεται στην εθνική νομοθεσία και ότι οι σχετικές νομικές διατάξεις εφαρμόζονται και να απέχουν από ενέργειες που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο τόσο την ακαδημαϊκή ελευθερία όσο και την ιδρυματική αυτονομία. Επιπλέον, καλεί και τα ενδιαφερόμενα μέρη (διεθνείς οργανισμούς, εθνικές αρχές, φορείς χρηματοδότησης, ιδρύματα) να συμπεριλάβουν την ακαδημαϊκή ελευθερία στα κριτήρια και της διαδικασίες αξιολόγησης.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ιδρυματική αυτονομία απειλούνται από την απουσία οράματος για την ανώτατη εκπαίδευση, ενός οράματος που δεν θα την περιορίζει στο πεδίο της συνεισφοράς της για την ανάπτυξη της οικονομίας, αλλά θα τη συνδέει ευρύτερα και με τη δημοκρατία¹⁵.

Πλέον έχει καταστεί κατανοητό από τα σύγχρονα κράτη ότι ο αυστηρός έλεγχος των συστημάτων εκπαίδευσης ενεργεί μάλλον αντίθετα ως προς τη δημιουργικότητα και την καινοτομία. Έχουν, λοιπόν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό προβεί σε κατάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις κατοχύρωσης της αυτονομίας, αφού αναγνωρίζουν πως η επίτευξη των στόχων τους προϋποθέτει αυτόνομα ιδρύματα¹⁶. Εντούτοις, η έννοια *αυτονομία* φαίνεται να μην ερμηνεύεται με τον ίδιο τρόπο από τα κράτη και τα ιδρύματα, αφού συχνά τα ιδρύματα δεσμεύονται βάσει συμφωνιών για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων για τη χρηματοδότησή τους, ενώ τα ίδια την αντιλαμβάνονται ως ευκαιρία για να διαφοροποιηθούν, να συνάψουν συμφωνίες ή και να συμμετάσχουν σε συνεργατικά σχήματα.

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να τονιστεί ότι η αυτονομία δεν μπορεί να γίνει κατανοητή και άρα διαχειρίσιμη δίχως διερεύνηση των σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων που υπάρχουν μεταξύ κράτους, ιδρυμάτων, διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, φοιτητών, επιχειρήσεων/ ενδιαφερομένων μερών που επηρεάζουν τις τέσσερις συνιστώσες της

¹⁵ Global forum on academic freedom, institutional autonomy, and the future of democracy [6/5/2021]. Διαθέσιμο εδώ <https://rm.coe.int/global-forum-declaration-global-forum-final-21-06-19-003-/16809523e5>

¹⁶ Reilly, J.E., Turcan, R.V., & Bugaian, L (2016) The challenge of university autonomy in Turcan, R.V., Reilly, J.E., & Bugaian, L. (Eds). [Re] discovering university autonomy: The global market paradox of stakeholder and educational values in higher education. NY: Palgrave Macmillan, σ. 3-26.

αυτονομίας. Για παράδειγμα, παρά το γεγονός ότι σε ορισμένα κράτη τα ιδρύματα έχουν τη δυνατότητα να ρυθμίζουν τα θέματα απασχόλησης και αποζημίωσης του ακαδημαϊκού προσωπικού, στα περισσότερα εθνικά συστήματα το θέμα αυτό ρυθμίζεται σε κεντρικό επίπεδο από το κράτος. Ακόμη, αν ένα ίδρυμα μπορεί να επιλέγει, να διορίζει, να αναπτύσσει και να διατηρεί υψηλής ποιότητας ακαδημαϊκό προσωπικό, αυτό θεωρείται σημαντικό στοιχείο ιδρυματικής αυτονομίας. Στις περιπτώσεις που το πλήθος των εισακτέων σε ένα πανεπιστημιακό τμήμα ορίζεται από το κράτος, οι φοιτητές μπορούν μέσω των επιλογών τους σε θέματα σπουδών να επηρεάζουν τα προγράμματα σπουδών και μέσω της εμπλοκής τους στις δομές εσωτερικής διακυβέρνησης είναι σε θέση να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων. Οι δε επιχειρήσεις είναι σε θέση να επηρεάζουν, με ποικίλους τρόπους, τα ιδρύματα, μέσω π.χ. χρηματοδότησης συγκεκριμένων ερευνητικών προτάσεων ή μέσω της συμμετοχής τους σε επιτροπές αξιολόγησης των προγραμμάτων σπουδών. Ακόμη, λόγω των συμφερόντων των κρατών, συμβαίνει συχνά σε ορισμένες περιοχές να προωθούνται διεθνείς συνεργασίες με ιδρύματα των περιοχών αυτών, κάτι που δημιουργεί προβληματισμούς και για τις διαδικασίες διασφάλισης ποιότητας των συνεργασιών αυτών.

Ως εκ τούτου, τίθεται το θέμα της ορθής διαχείρισης της σχέσης κράτους και ιδρυμάτων ως προς την ιδρυματική αυτονομία. Από την πλευρά των κρατών, αυτό σχετίζεται με την ερμηνεία της ελευθερίας και της λογοδοσίας και από την πλευρά των ιδρυμάτων, εξαρτάται από την ικανότητά τους να διαχειρίζονται την αυτονομία τους, κάτι που συνδέεται άμεσα με το θέμα της διακυβέρνησης, της άσκησης διοίκησης και της ηγεσίας τους¹⁷.

Γ. Συμμετοχή των Φοιτητών

Η συμμετοχή των φοιτητών και η σημασία του ρόλου τους στην ανώτατη εκπαίδευση αναφέρονται σε αρκετά ευρωπαϊκά κείμενα, όπως είναι η Διακήρυξη της Μπολόνια, στην οποία τονίζεται πως η συνεργασία σε όλα τα επίπεδα είναι θεμελιώδης για την ανάπτυξη δημοκρατικών κοινωνιών.

Σε ένα πλαίσιο λειτουργίας της ανώτατης εκπαίδευσης, το οποίο χαρακτηρίζεται από την ενισχυμένη ιδρυματική αυτονομία, την ανάγκη για λογοδοσία και τη συμμετοχή εξωτερικών ενδιαφερομένων μερών στη λειτουργία των ιδρυμάτων, τα ιδρύματα δεσμεύονται να βελτιώσουν τις δομές διακυβέρνησης και τα συστήματα ηγεσίας τους προκειμένου να ενισχύσουν την αποδοτικότητα και τη δυνατότητα τους για καινοτομία και εν τέλει να υλοποιήσουν την πολυδιάστατη αποστολή τους. Αυτό καθίσταται σαφές στη διακήρυξη της Γλασκώβης το 2005. Μάλιστα, προκειμένου να εκπληρώσουν τις δεσμεύσεις τους τα ιδρύματα αναδεικνύουν τη σημασία της συμμετοχής των φοιτητών ως εταίρων σε αυτή τη διαδικασία και συμφωνούν να αναζητήσουν τρόπους ενίσχυσης αυτής της συνεργασίας στο μέλλον¹⁸.

Όμως η διασφάλιση της μεγαλύτερης συμμετοχής των φοιτητών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων απαιτεί αλλαγή στη συμπεριφορά και τη νοοτροπία του ακαδημαϊκού προσωπικού και της διοίκησης των ιδρυμάτων. Μπορεί δε να περιλαμβάνει κατανομή ρόλων και την καθιέρωση συμμετοχικών μηχανισμών στις λειτουργίες των ιδρυμάτων με στόχο τη

¹⁷ Η *διακυβέρνηση* (governance) αναφέρεται σε ένα σύστημα ευρύτερης ανάληψης ευθύνης για τη διοίκηση των οργανισμών στο πλαίσιο του οποίου διασφαλίζεται η οργανωσιακή συνοχή, διαμορφώνονται πολιτικές, σχέδια δράσης και αποφάσεις και αναπτύσσεται η λογοδοσία για τα αποτελέσματα.

Η *διοίκηση* (management) αναφέρεται στην εκτέλεση των λειτουργιών του προγραμματισμού, της οργάνωσης, της διεύθυνσης/ηγεσίας και του ελέγχου προκειμένου να επιτευχθούν συγκεκριμένα αποτελέσματα.

Η *ηγεσία* (leadership) αφορά την ικανότητα άσκησης επιρροής στους άλλους για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων.

¹⁸ Planas, A., Soler, P., Fullana, J., Palliser, M., & Vilà, M. (2011) Student participation in university governance: the opinions of professors and students, *Studies in Higher Education*, 38 (4), 571-583.

σταδιακή δημιουργία ανάλογης κουλτούρας συνεργασίας. Παράλληλα, με δεδομένο ότι η αποτελεσματικότητα της συμμετοχής των φοιτητών εξαρτάται από συγκεκριμένες δεξιότητες, κρίνεται σκόπιμος ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων επιμόρφωσής τους από τα ίδια τα ιδρύματα με δυνατότητα λειτουργίας ομάδων εργασίας με μέντορες κ.λπ. Τέλος, υποστηρικτικός θα πρέπει να είναι και ο ρόλος του διδακτικού προσωπικού μέσω της στάσης και των ενεργειών του για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των φοιτητών.

Δ. Ακαδημαϊκή Ακεραιότητα

Η ακαδημαϊκή ακεραιότητα αναφέρεται στη δέσμευση στις αξίες της ειλικρίνειας, της εμπιστοσύνης, της δικαιοσύνης, του σεβασμού και της υπευθυνότητας και προϋποθέτει εναρμόνιση με ένα πλαίσιο επιστημονικής και ηθικής δεοντολογίας, το οποίο είναι η βάση για κατάλληλες συμπεριφορές και πρακτικές σε όλο το πλέγμα των ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων. Περιπτώσεις παραβάσεων αναφέρονται στο επίπεδο της έρευνας (π.χ. λογοκλοπή, διαχείριση δεδομένων ώστε να προκύψει ένα επιθυμητό συμπέρασμα, επινοήματα κ.λπ.), τη συμπεριφορά των φοιτητών (π.χ. λογοκλοπή, αντιγραφή στις εξετάσεις, την εκπόνηση εργασιών μέσω χρήσης επί πληρωμή υπηρεσιών τρίτων, παραποίηση στοιχείων σε έγγραφα πιστοποίησης επιδόσεων και απόδοσης προσόντων), τη διακυβέρνηση των ιδρυμάτων (π.χ. δωροδοκία, νεποτισμός). Οι καταστάσεις αυτές συνήθως είναι απόρροια πιέσεων ή ανταγωνισμού.

Μολονότι αρκετά ιδρύματα διεθνώς έχουν θεσπίσει κανονισμούς για την προστασία της ακαδημαϊκής ακεραιότητας, αυτό που χρειάζεται είναι η συστηματική της παρακολούθηση. Και τούτο διότι τα αποτελέσματα παραβίασης της ακαδημαϊκής ακεραιότητας διαβρώνουν την εμπιστοσύνη στον δημόσιο χαρακτήρα της ανώτατης εκπαίδευσης (ακόμη και αν υπάρχουν περιστατικά σε ένα ή δύο ιδρύματα) και την αξία των απονεμόμενων τίτλων σπουδών (στην αγορά εργασίας) και θέτουν έτσι υπό αμφισβήτηση την οικονομική υποστήριξη των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης από το κράτος. Στην περίπτωση μάλιστα ορισμένων επιστημών, οι επιπτώσεις των παραβάσεων είναι επικίνδυνες για την ανθρώπινη ζωή, όπως για παράδειγμα, στις επιστήμες υγείας ή τις επιστήμες των μηχανικών. Έτσι λοιπόν, παρά τη «συχνή» διαπίστωση της διοίκησης ενός ιδρύματος ότι όλα βαίνουν καλώς στη βάση των θεσπισμένων κανονισμών και εφαρμοζόμενων πρακτικών, υπάρχει περίπτωση οι διδάσκοντες να έχουν διαφορετική άποψη. Επομένως, αυτό το οποίο χρειάζεται είναι η συστηματική διεξαγωγή ερευνών σε ιδρυματικό επίπεδο, προκειμένου να εξεταστούν και να συγκριθούν οι διαφορετικές αυτές θεωρήσεις.

Σύμφωνα με τη συγκριτική μελέτη του έργου IPPHEAE (Impact of Policies for Plagiarism in Higher Education Across Europe)¹⁹ η οποία διεξήχθη το 2013 για το θέμα της ακαδημαϊκής ακεραιότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ελλάδα κατατάχθηκε 15^η σε σύνολο 27 χωρών²⁰. Στα θετικά σημεία αναφέρεται η λειτουργία της ΑΔΙΠ ως υπεύθυνου φορέα για τη διασφάλιση ποιότητας στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση. Στις αδυναμίες αναφέρεται το γεγονός ότι

¹⁹ Το Μοντέλο Ωριμότητας Ικανοτήτων του Παν/μίου του Carnegie Mellon (CMM, Capability Maturity Model) αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη του Μοντέλου ωριμότητας ακαδημαϊκής ακεραιότητας (AIMM, Academic Integrity Maturity Model), το οποίο εφαρμόστηκε για κάθε χώρα της ΕΕ. Για κάθε μία από τις 9 κατηγορίες υπολογίστηκαν τα επίπεδα ωριμότητας με εύρος τιμών 0 ως 4 και μετά συνδυάστηκαν σε ένα συνολικό αποτέλεσμα AIMM για κάθε χώρα. Οι 9 κατηγορίες είναι οι ακόλουθες: 1) Διαφάνεια στην ακαδημαϊκή ακεραιότητα και τη διασφάλιση ποιότητας, 2) Δίκαιες, αποτελεσματικές και συνεπείς πολιτικές διαχείρισης λογοκλοπής και ακαδημαϊκής ανελικρίνειας, 3) Εύρος κυρώσεων για περιπτώσεις λογοκλοπής και ακαδημαϊκής ανελικρίνειας, 4) Χρήση ψηφιακών εργαλείων και αποθετηρίων γλώσσας, 5) Στρατηγικές πρόληψης και μέτρα, 6) Επικοινωνία για πολιτικές και διαδικασίες, 7) Γνώση και κατανόηση της ακαδημαϊκής ακεραιότητας, 8) Παροχή επιμόρφωσης για φοιτητές και διδάσκοντες, 9) Έρευνα και καινοτομία στην ακαδημαϊκή ακεραιότητα.

²⁰ Τα αποτελέσματα προέκυψαν από τις απαντήσεις 64 φοιτητών, 14 διδασκόντων, 1 στελέχους και 2 συνεντεύξεις σε συνολικά 8 ιδρύματα.

στις δημοσιεύσεις της ΑΔΙΠ δεν υπήρχε πληροφόρηση για τις πολιτικές ενάντια στη λογοκλοπή ή τα ακαδημαϊκά παραπτώματα ή στατιστικά στοιχεία περιπτώσεων και τα αποτελέσματά τους. Στη μελέτη αναφέρονται η κάλυψη ενδεχόμενων περιστατικών λογοκλοπής από πλευράς ακαδημαϊκών, περιπτώσεις εκπόνησης διπλωματικών εργασιών από άλλους, η άδικη και μη συνεπής επιβολή κυρώσεων σε περιπτώσεις λογοκλοπής φοιτητών και ο μικρός αριθμός ιδρυμάτων στην Ελλάδα με λογισμικό ελέγχου της πρωτοτυπίας των εργασιών των φοιτητών. Επιπρόσθετα γίνεται μνεία στις δυσκολίες χρηματοδότησης νέων πρωτοβουλιών ακαδημαϊκής ακεραιότητας, και στα περιστατικά λογοκλοπής εκ μέρους των φοιτητών λόγω μη κατανόησης του ορθού τρόπου χρήσης των ακαδημαϊκών πηγών.

Σχετικά πρόσφατα παρουσιάστηκε το SAID (Scorecard in Academic Integrity Development)²¹, ένα διαδικτυακό εργαλείο αξιολόγησης της στρατηγικής των ιδρυμάτων για την ακαδημαϊκή ακεραιότητα, τις πολιτικές, τις διαδικασίες και τη λήψη ανατροφοδότησης για τα ισχυρά τους σημεία, τις αδυναμίες και τα σημεία για βελτίωση. Το εν λόγω εργαλείο προέκυψε ως μετεξέλιξη του Συστήματος Αξιολόγησης Ακαδημαϊκής Ακεραιότητας (Academic Integrity Rating System - AIRS), του Μοντέλου Ωριμότητας Ακαδημαϊκής Ακεραιότητας (AIMM) και στοιχείων από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο, την Αυστραλία και τις ΗΠΑ. Τα κριτήρια του SAID είναι τα ακόλουθα: Διακυβέρνηση σε ανώτατο επίπεδο και στρατηγική δέσμευση στην ακαδημαϊκή ακεραιότητα.

1. Σαφής και συνεπής εφαρμογή πολιτικών και διαδικασιών για την ακαδημαϊκή ακεραιότητα.
2. Δίκαιες και αναλογικές (με τη σοβαρότητα του παραπτώματος) κυρώσεις σε επίπεδο ιδρύματος.
3. Εξασφάλιση συμμετοχής και δέσμευσης του συνόλου της ακαδημαϊκής κοινότητας σε στρατηγικές αποτροπής ακαδημαϊκών παραπτωμάτων.
4. Ιδρυματική κουλτούρα και αξίες για την ενθάρρυνση ουσιαστικής μάθησης.
5. Ηγετικός ρόλος των φοιτητών στην υποστήριξη της ιδρυματικής στρατηγικής για την ακαδημαϊκή ακεραιότητα.
6. Διαφάνεια, προσβασιμότητα, τήρηση και χρήση ιδρυματικών δεδομένων, αποτελεσματική επικοινωνία σε όλα τα επίπεδα.
7. Διαρκής αξιολόγηση, παρακολούθηση και ανασκόπηση για τη βελτίωση της στρατηγικής, των πολιτικών και των συστημάτων.
8. Ενθάρρυνση έρευνας εσωτερικά και εξωτερικά για θέματα ακαδημαϊκής ακεραιότητας.
9. Ιδρυματική κατανόηση για το τι είναι αποδεκτό ως ακαδημαϊκή πρακτική σε αντιστοιχία με τους διεθνείς κανόνες.

Με βάση τα κριτήρια αυτά συλλέγονται απαντήσεις από φοιτητές, διδακτικό και διοικητικό προσωπικό, από τις οποίες προκύπτουν ισχυρά σημεία, αδυναμίες και προτάσεις βελτίωσης.

Επισημαίνεται ότι, παρόλο που τα εθνικά δεδομένα ακαδημαϊκής ακεραιότητας στον ευρωπαϊκό χώρο είναι περιορισμένα, αυτά που συλλέγονται δείχνουν σημαντικό περιθώριο βελτίωσης στην πρόληψη, τον εντοπισμό, τη διαχείριση και την παρακολούθηση περιστατικών παραβίασης της ακαδημαϊκής ακεραιότητας. Είναι επομένως σημαντικό να εφαρμόζονται κατάλληλες εθνικές και διεθνείς πολιτικές για την καλύτερη αντίληψη του

---

²¹ Glendinning, I. (2017). Scorecard for academic integrity development: benchmarks and evaluation of institutional strategies. *Plagiarism across Europe and Beyond 2017 – Conference Proceedings*, σ. 25-34.

θέματος της ακαδημαϊκής ακεραιότητας. Στο πλαίσιο αυτό χρειάζεται συντονισμός φορέων και δράσεων, νομοθεσία, διασφάλιση ποιότητας, διεξαγωγή έρευνας για θέματα ακαδημαϊκής ακεραιότητας, αξιοποίηση της τεχνολογίας, παρακολούθηση και δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων.

Είναι θετικό το γεγονός ότι οι θεμελιώδεις αξίες εν γένει ενσωματώνονται στο ευρωπαϊκό πλαίσιο διασφάλισης ποιότητας, όπως αυτό εξειδικεύεται στα σχετικά Πρότυπα και τις Κατευθυντήριες Οδηγίες (ESG).

Η ποιότητα είναι ευθύνη όλων, άρα και η ευθύνη για την προστασία των θεμελιωδών αξιών ανήκει στα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, τους διδάσκοντες και τις εθνικές αρχές για την ανώτατη εκπαίδευση (περιλαμβανομένων των φορέων διασφάλισης ποιότητας). Η εφαρμογή των διαδικασιών για την ποιότητα και την ακεραιότητα των δραστηριοτήτων των φορέων διασφάλισης ποιότητας περιλαμβάνεται στο Κριτήριο ESG 3.6. Η δε ιδρυματική αυτονομία και η ανεξαρτησία των φορέων διασφάλισης ποιότητας καλύπτεται από το κριτήριο ESG 3.3, το οποίο αναφέρεται στην ανεξαρτησία των φορέων αυτών.

Επιπλέον, η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ακεραιότητα αναφέρονται στο Κριτήριο ESG 1.1 και έτσι είναι αναμενόμενο η πολιτική ποιότητας να δίνει τη δυνατότητα στο ίδρυμα να εντοπίζει και να διαχειρίζεται τα θέματα καταστρατήγησής τους. Γενικότερα, ένα ζήτημα προς διερεύνηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι ο βαθμός που είναι επιθυμητή η νομοθετική ρύθμιση προστασίας των θεμελιωδών αξιών και η ανάλογη διαμόρφωση των προτύπων διασφάλισης ποιότητας, αλλά και οι βαθμοί ελευθερίας που υπάρχουν σε κάθε σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης για την ενθάρρυνση και τις ενέργειες προστασίας των αξιών²².

Τα παραπάνω κριτήρια ισχύουν και εφαρμόζονται ανεξάρτητα από τη νομική μορφή των πανεπιστημίων στην Ευρώπη, αν είναι δηλαδή κρατικά ή μη. Η ΕΘΑΑΕ πραγματοποιεί σχετική μελέτη για τις επιμέρους πτυχές λειτουργίας των μη κρατικών πανεπιστημίων. Ωστόσο, ενδεικτικά αναφέρεται ότι σε ένα δείγμα πέντε χωρών της Ευρώπης (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Σουηδία, Κύπρος) το θεσμικό πλαίσιο μπορεί να είναι διακριτό για τα μη κρατικά ιδρύματα (π.χ. Κύπρος) ή κοινό με τα δημόσια ιδρύματα με προσθήκη ειδικών διατάξεων για την περίπτωση των μη κρατικών πανεπιστημίων (π.χ. Σουηδία). Τα μη κρατικά πανεπιστήμια μπορεί να έχουν κερδοσκοπικό ή μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. Κύπρος) προϋπόθεση για την ίδρυσή τους είναι η ύπαρξη τριών διαφορετικών σχολών (διαφορετικών επιστημονικών τομέων). Η ευθύνη για την ίδρυση ανήκει στο κράτος το οποίο πιστοποιεί ότι ένα μη κρατικό ίδρυμα μπορεί να λειτουργεί (π.χ. Γερμανία) και έχει δικαίωμα απονομής τίτλων σπουδών (π.χ. Μεγάλη Βρετανία), ενώ η διασφάλιση της ποιότητας μπορεί να γίνεται βάσει κοινού πλαισίου με τα δημόσια ιδρύματα (π.χ. Σουηδία).

---

²² Kelo, M. (2023). The future of European quality assurance: reflections on academic values. *EUA: Expert voices*.

Βιβλιογραφία

Egron-Polak, E. (2005). The public responsibility for higher education and research – Conclusions and suggestions. In Weber, L., & Bergan, S. (2005). The public responsibility for higher education and research (pp.221-233). Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/the-public-responsibility-for-higher-education-and-research/168075ddd0>

EUA, ALLEA and Science Europe join forces on academic freedom and autonomy <https://eua.eu/resources/news/297-eua,-allea-and-science-europe-join-forces-on-academic-freedom-and-autonomy.html>

European University Association (2023). University autonomy in Europe IV - The Scorecard 2023.

<https://eua.eu/resources/publications/1061:university-autonomy-in-europe-iv-the-scorecard-2023.html>

Glendinning, I. (2017). Scorecard for academic integrity development: benchmarks and evaluation of institutional strategies. Plagiarism across Europe and Beyond 2017 – Conference Proceedings (pp. 25-34). Mendel University.

https://academicintegrity.eu/conference/proceedings/2017/Glendinning_Scorecard.pdf

Global forum on academic freedom, institutional autonomy, and the future of democracy <https://rm.coe.int/global-forum-declaration-global-forum-final-21-06-19-003-/16809523e5>

Kelo, M. (2023). The future of European quality assurance: reflections on academic values. EUA: Expert voices. <https://eua.eu/resources/expert-voices/296:the-future-of-european-quality-assurance-reflections-on-academic-values.html>

Kinzelbach, K., Saliba, I., Spannagel, J., & Quinn, R. (2021) Free universities: Putting the Academic Freedom Index into action, GPPI – Scholars at Risk Network. <https://www.gppi.net/2021/03/11/free-universities>

Planas, A., Soler, P., Fullana, J., Pallisera, M., & Vilà, M. (2011). Student participation in university governance: the opinions of professors and students. *Studies in Higher Education*, 38(4), 571-583. <https://doi.org/10.1080/03075079.2011.586996>

Reilly, J.E., Turcan, R.V., & Bugaian, L (2016). The challenge of university autonomy in Turcan, R.V., Reilly, J.E., & Bugaian, L. (Eds). [Re] discovering university autonomy: The global market paradox of stakeholder and educational values in higher education (pp. 3-26). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137388728_1

Steiner, M. (2021). Between fear and hope – academic freedom and university autonomy in Europe today, European University Association

<https://www.eua.eu/resources/expert-voices/216-between-fear-and-hope-%E2%80%93-academic-freedom-and-university-autonomy-in-europe-today.html>

ΑΔΙΠ (2017). Ετήσια έκθεση για την ποιότητα της ανώτατης εκπαίδευσης 2016, Αθήνα. https://www.ethaae.gr/images/articles/ektheseis-poiotitas/119-hqa_report2016.pdf

**Εθνική Αρχή
Ανώτατης Εκπαίδευσης**
Hellenic Authority
for Higher Education

**Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

